ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

УДК 821.14’02-2.09:81’42
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.5/39

Винар С. М.
https://orcid.org/0000-0001-8046-497X
Заклад вищої освіти «Український католицький університет»

Полюга С. М.
https://orcid.org/0000-0003-3939-9285
Заклад вищої освіти «Український католицький університет»

АГОН ЯК КОМУНІКАТИВНА МОДЕЛЬ ДРАМАТИЧНОГО ДИСКУРСУ ГРЕЦЬКОЇ ТРАГЕДІЇ

Статтю присвячено дослідженню агону як комунікативної моделі драматичного дискурсу античної (грецької) трагедії на матеріалі твору Еврипіда «Іфігенія в Тавріді». Актуальність дослідження зумовлена необхідністю переосмислення традиційного трактування агону як суто композиційного або риторичного елемента драматичної структури та виявлення його дискурсивного потенціалу як механізму організації мовленнєвої взаємодії персонажів. Метою статті є визначення функціональних особливостей агону та стихоміфії як взаємопов’язаних складників комунікативної структури античної трагедії, а також з’ясування їхньої ролі у формуванні конфлікту, моделюванні стратегій мовленнєвої поведінки й розгортанні драматичної дії.

Особливу увагу приділено аналізу агональних сцен, у яких мовленнєве протистояння персонажів реалізується через аргументацію, переконання, приховування інформації, розпізнавання та зміну комунікативних ролей. Встановлено, що агон у трагедії Еврипіда функціонує не лише як форма словесного двобою, а як універсальна модель драматичної комунікації, що визначає логіку розвитку конфлікту, трансформацію взаємин між персонажами та динаміку сюжетної побудови.

У статті доведено, що вагому роль у реалізації агональної взаємодії відіграє стихоміфія, яка забезпечує високу інтенсивність діалогу, оперативний обмін репліками та створює умови для послідовної зміни комунікативної ініціативи. Її використання сприяє посиленню драматичної напруги, актуалізує приховані смисли висловлювань і виявляє психологічні особливості персонажів. Поєднання агону зі стихоміфією формує цілісну систему мовленнєвої взаємодії, у межах якої конфлікт розгортається не лише на рівні сюжетних подій, а й у площині зіткнення світоглядних позицій, моральних принципів і комунікативних стратегій.

Отримані результати дають підстави розглядати агон як одну з базових комунікативних моделей античної трагедії, що поєднує риторичний і дискурсивний виміри драматичного мовлення. Запропонований підхід розширює сучасні уявлення про комунікативну природу еврипідівської драматургії та окреслює перспективи подальших досліджень драматичного дискурсу античної літератури в межах класичної філології крізь призму сучасної дискурсології та прагмалінгвістики.

Ключові слова: *агон, стихоміфія, грецька мова, класична філологія, грецька трагедія, комунікативна модель, дискурс.*

Постановка проблеми. У сучасному літературознавстві драматичний дискурс античної трагедії дедалі частіше осмислюється як система комунікативних стратегій, у межах яких мовленнєве зіткнення персонажів виконує не лише сюжетотворчу, а й смислотворчу функцію.

© Винар С. М., Полюга С. М., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Однією з ключових форм такого зіткнення є агон (*гр. ἀγών*) – структурований діалогічний двобій, що в давньогрецькій драмі репрезентує конфлікт позицій, цінностей і моделей дії. Попри значну увагу дослідників до жанрової специфіки та поетики трагедій Еврипіда, агон переважно розглядається як композиційний елемент або риторичний прийом, тоді як його функціонування в якості комунікативної моделі драматичного дискурсу залишається недостатньо з'ясованим.

Особливої актуальності ця проблема набуває у трагедії «Іфігенія в Тавриді» (Еврипід), де система діалогів між Іфігенією, Орестом, Піладом і Фоантом формує складну мережу комунікативних взаємодій, спрямованих на приховування, розпізнавання та переконання. У цьому контексті агон постає не лише як формалізований епізод суперечки, а як універсальний механізм організації драматичного мовлення, що визначає динаміку конфлікту й моделює процес прийняття рішень персонажами.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика «Іфігенії в Тавриді» активно розробляється в сучасному антикознавстві, працях дослідників у галузі класичної філології. У новітніх коментарях і монографіях увагу зосереджено на жанровій природі твору, його образній системі та драматургічній організації. Ґрунтовний аналіз тексту й поетики трагедії подано в коментарях П. Кіріаку [7], Л. Паркер [8], Е. Кірнс [6], де розглянуто ключові тематичні вузли твору, особливості сценічної побудови та характеристики персонажів. Важливим напрямом сучасних студій стало дослідження так званих «трагедій втечі» Еврипіда. У працях М. Райта [9] Еврипідова «Іфігенія в Тавриді» інтерпретується як зразок драматургії, у якій конфлікт розгортається через послідовність стратегічних діалогів і ситуацій розпізнавання; саме ці спостереження акцентують комунікативний вимір трагедії.

Водночас у працях, присвячених поетиці Еврипіда, агон здебільшого аналізується як структурний компонент трагедії або форма риторичного протистояння персонажів. Дослідження, що безпосередньо трактували б агон як комунікативну модель драматичного дискурсу в «Іфігенії в Тавриді», залишаються поодинокими. Це зумовлює необхідність комплексного аналізу агональних сцен трагедії з урахуванням їхньої прагматичної, діалогічної та дискурсивної функцій.

Постановка завдання. Мета статті полягає у дослідженні агону саме як комунікативної моделі драматичного дискурсу в «Іфігенії в Тавриді», визначенні функціональних особливостей агону та стихоміфії як взаємопов'язаних елементів комунікативної структури античної трагедії, що дало б змогу по-новому осмислити специфіку еврипідівської драматургії.

Виклад основного матеріалу. Однією з визначальних особливостей давньогрецької трагедії є перенесення драматичного конфлікту зі сфери безпосередньої сценічної дії у сферу мовленнєвої взаємодії персонажів. На відміну від новоєвропейської драми, де кульмінація нерідко пов'язана із зовнішнім розвитком подій, антична трагедія досягає найвищої емоційної напруги через словесне зіткнення протилежних позицій, моральних принципів і світоглядних орієнтирів. Саме тому драматична дія реалізується насамперед у процесі аргументації, переконання, сумніву та прийняття рішення.

Ця особливість безпосередньо пов'язана з античним розумінням агону як універсального принципу організації людського буття. Змагальність визначала не лише спортивні чи військові практики, а й політичне життя, судочинство, філософський діалог, риторичне мистецтво й художню творчість. У культурі класичної Греції зіткнення різних поглядів сприймалося як природний спосіб пошуку істини, а тому агон поступово набув статусу однієї з основних моделей суспільної комунікації. Саме в цьому культурному контексті формується драматургія Еврипіда, у якій словесне змагання стає провідною формою розвитку конфлікту.

У сучасному літературознавстві агон традиційно розглядають як композиційний компонент трагедії або як риторично організовану суперечку між персонажами. Такий підхід безперечно є продуктивним, однак не вичерпує функціонального потенціалу цього явища. Аналіз трагедії «Іфігенія в Тавриді» дає підстави розглядати агон не лише як структурний елемент композиції, а передусім як комунікативну модель драматичного дискурсу, у межах якої персонажі реалізують власні мовленнєві стратегії, здійснюють вибір і впливають як один на одного, так і на глядацьку аудиторію.

Подібне розуміння не суперечить класичній поетиці. Ще Арістотель [1] наголошував, що предметом трагедії є дія (*гр. πρᾶξις*), яка розкривається через рішення й вчинки персонажів. У трагедіях Еврипіда така дія дедалі частіше набуває мовленнєвої форми. Герої не просто повідомляють про свої наміри – вони формують їх у процесі

діалогу, аргументують власні рішення, переглядають попередні переконання, переконують або спростовують позицію співрозмовника. Отже, мовлення перестає бути лише способом супроводу драматичної дії й стає її основною формою.

Найвиразніше ця закономірність простежується у сцені словесного двобою Ореста і Пілада. Сюжетна ситуація добре відома: відповідно до таврійського звичаю чужоземці, які висадилися на берег країни, мають бути принесені в жертву Артеміді. Іфігенія, прагнучи врятувати одного з полонених, пропонує йому доставити листа до Еллади. Саме ця обставина стає відправною точкою для одного з найхарактерніших агонів трагедії.

Мовні партії героїв (*цитати грецькою мовою подаються за* [5], *український переклад* [3]) побудовані симетрично і містять три основні частини. Це, по-перше, вступ, у якому Орест і Пілад роздумують над тим, τίς ἐστὶν ἡ νεᾶνις; (660) – *То хто ж ця діва? Так уже невдавано/ Про Трою, про ахейців, їх повернення/ Питала…* (651–653). По-друге, головна частина, у якій Орест і Пілад сперечаються про те, хто із них буде принесений в жертву: κοινῇ δ᾽ ἔπλευσα, δεῖ με καὶ κοινῇ θανεῖν (675) – ***Пілад.*** *Ганьба для мене, щоб я жив, як ти умреш:/ Пливли ми разом – разом тут загинемо* (665–666). ...δεῖ φέρειν ἐμέ /ἁπλᾶς δὲ λύπας ἐξόν, οὐκ οἴσω διπλᾶς (688) – ***Орест.*** *Власні біди – їх мені нести/ Скажи, навіщо той тягар подвоювать?* (678–679). Зовні предмет суперечки видається очевидним: хто з друзів має залишитися живим, а хто добровільно прийняти смерть. Проте зміст цього агону значно глибший. Перед глядачем постає зіткнення двох рівнозначних моральних позицій, кожна з яких має власну систему аргументів. Орест переконаний, що відповідальність за виконання волі Аполлона та за трагічні наслідки минулих подій повинен нести саме він. Натомість Пілад виходить із принципу непорушності дружнього обов'язку і вважає негідним урятуватися ціною загибелі товариша. Таким чином, конфлікт розгортається не між егоїзмом і самопожертвою, а між двома етичними моделями поведінки, кожна з яких претендує на моральну переконливість.

По-третє, завершальні репліки: вони не ліквідовують конфлікту, однак відкривають перспективу його подальшого розвитку, зберігаючи драматичну інтригу: ἀλλ᾽ ἔστιν ἡ λίαν δυσπραξία / λίαν διδοῦσα μεταβολάς, ὅταν τύχῃ (723–724) – *З-перед межі, буває, девсьому вже край, Поверне раптом доля, усміхнувшися* (712–713).

Як бачимо, композиція агону демонструє виразну риторичну впорядкованість. Початкові репліки окреслюють ситуацію та визначають предмет суперечки. Основна частина являє собою послідовний обмін аргументами, побудований за принципом симетрії, коли кожне твердження одного персонажа отримує логічно вмотивовану відповідь іншого. З формального погляду ця сцена нагадує судовий диспут, у якому кожна теза супроводжується контртезою, а логіка розвитку діалогу підпорядковується законам античної риторики. Симетричність промов, рівновага аргументів, послідовність доказів та їхня емоційна виваженість свідчать про значний вплив афінського судового красномовства на драматургію Еврипіда. Як слушно зауважував Б. Варнеке [2], саме драма стала одним із художніх просторів, де риторична культура класичної Греції знайшла своє найповніше естетичне втілення.

Водночас риторична організація діалогу виконує не лише композиційну функцію. Вона забезпечує поступове розкриття психологічного стану персонажів. Аргументи Ореста і Пілада не лише пояснюють їхні наміри, а й формують цілісну моральну характеристику кожного героя. Саме тому агон стає простором, у якому психологічний портрет персонажа постає не через авторський опис, а через власне мовлення.

Особливого значення в цій сцені набуває прагматичний аспект комунікації. Кожна репліка спрямована не тільки на безпосереднього співрозмовника. Вона водночас адресована глядачеві, який оцінює силу аргументів, співвідносить їх із власними моральними уявленнями й стає активним учасником інтерпретації конфлікту. Завдяки цьому словесне змагання виходить за межі діалогу двох персонажів і перетворюється на форму художнього спілкування між драматургом та аудиторією.

Таким чином, агон у трагедії Еврипіда виконує значно ширшу функцію, ніж організація сюжетного конфлікту. Він моделює процес морального вибору, репрезентує зіткнення альтернативних систем цінностей і забезпечує розвиток драматичної дії через мовленнєву взаємодію персонажів. Саме тому його доцільно розглядати як одну з базових комунікативних моделей античної трагедії, у межах якої слово набуває сили драматичного вчинку.

Не менш важливим елементом комунікативної організації трагедії виступає стихоміфія. Якщо агон репрезентує розгорнуте словесне змагання, то стихоміфія є максимально динамічною формою діалогічної взаємодії. Її основу становить швид-

кий обмін короткими репліками, кожна з яких займає один вірш або його частину. У Еврипіда цей традиційний прийом зазнає суттєвої трансформації. На відміну від ранньої трагедії, де стихоміфія часто виконувала лише композиційну функцію, вона набуває психологічної глибини, передаючи найтонші зміни емоційного стану персонажів.

Показовим у цьому відношенні є другий епізодій трагедії, у якому відбувається діалог Іфігенії та Ореста (482–559) [5], (490–569) [3]. Репліки персонажів надзвичайно лаконічні, однак саме їхня стислість створює враження безпосередності мовлення. Співрозмовники ніби перебивають один одного, не маючи змоги стримати внутрішнє хвилювання. Такий принцип побудови діалогу надає сцені високої психологічної достовірності й водночас забезпечує інтенсивний розвиток драматичної дії.

Особливу роль у створенні комунікативної напруги відіграє драматична іронія, яка виникає завдяки різному обсягу інформації, доступної персонажам і глядачам. Уже на початку трагедії реципієнт знає, що жриця Артеміди та приречений на смерть чужоземець є братом і сестрою. Персонажі ж залишаються в невіданні. Унаслідок цього кожне наступне запитання Іфігенії про долю батьківщини, Ахілла, Електри чи самої себе набуває особливого драматизму. Для глядача ці репліки є не лише інформаційним повідомленням, а насамперед психологічним випробуванням, оскільки він усвідомлює справжній зміст діалогу значно раніше за його учасників.

Саме тому сцена впізнавання, яку Аристотель вважав одним із найефективніших засобів побудови трагедії, стає логічною кульмінацією всієї комунікативної системи твору. Еврипід майстерно поєднує драматичну іронію, агональні форми мовлення та стихоміфічний обмін репліками, поступово підводячи героїв і глядача до емоційного катарсису.

Висновки. Проведений аналіз дозволяє уточнити традиційне розуміння агону і стихоміфії в античній трагедії. Якщо в класичному літературознавстві ці явища переважно розглядалися як композиційні елементи або риторичні форми організації драматичного тексту, то комунікативний підхід дає змогу виявити їхній значно ширший функціональний потенціал. Агон і стихоміфія є не лише структурними компонентами драматургії Еврипіда, а й основними механізмами художньої комунікації, через які реалізується драматична дія.

Аналіз трагедії «Іфігенія в Тавриді» засвідчив, що драматичний конфлікт розгортається насамперед у просторі мовленнєвої взаємодії персонажів. Саме у словесному протистоянні формуються моральні позиції героїв, здійснюється їхній етичний вибір, переосмислюються життєві цінності та приймаються рішення, які визначають подальший розвиток сюжету. У цьому сенсі мовлення перестає виконувати допоміжну щодо сценічної дії функцію і набуває статусу самостійної драматичної дії, що цілком узгоджується з арістотелівським розумінням *πρᾶξις* як сфери морально значущого вчинку.

Запропонований підхід дозволяє розглядати агон як комунікативну модель драматичного дискурсу, у межах якої персонажі реалізують власні мовленнєві стратегії, аргументують моральні позиції та здійснюють взаємний комунікативний вплив. Стихоміфія, своєю чергою, забезпечує динаміку цієї взаємодії, посилюючи психологічну напругу, прискорюючи розвиток конфлікту й створюючи ефект безпосередньої присутності глядача у просторі драматичної події. У взаємодії агону і стихоміфії формується особливий тип художньої комунікації, у якому драматичний конфлікт реалізується через аргументоване мовлення, а не через зовнішню подію.

Дослідження також показало, що комунікативна організація трагедії охоплює кілька взаємопов'язаних рівнів. Поряд із діалогом між персонажами функціонує комунікація між драматургом і глядачем, а драматична іронія, заснована на нерівномірному розподілі інформації, перетворюється на один із найефективніших засобів керування рецепцією. Завдяки цьому глядач не лише спостерігає за розвитком конфлікту, а стає його активним інтерпретатором, співвідносячи аргументи персонажів із власними моральними уявленнями.

Отже, поєднання інструментарію класичної філології з сучасними комунікативними та рецептивними підходами відкриває нові можливості для осмислення античної драматургії. Такий синтез дозволяє не лише точніше описати функціонування агону і стихоміфії в трагедіях Еврипіда, а й по-новому інтерпретувати саму природу драматичної дії як процесу художньої комунікації. У цьому контексті давньогрецька трагедія постає не тільки пам'яткою класичної літератури, а й універсальною моделлю людського діалогу, морального вибору та смислотворення, що зберігає свою евристичну цінність для сучасного літературознавства.

Список літератури:

1. Аристотель. Поетика / пер. з давньогр. Б. Тена. Київ : Мистецтво, 1967. 129 с.
2. Варнеке Б. В. Античний театр. Начерки з історії театру / за ред. П. Руліна. Вип. 1. Харків; Київ : Держ. вид-во України, 1929. 164 с. URL: https://elib.nlu.org.ua/view.html?&id=9688
3. Евріпід. Іфігенія в Тавріді. *Трагедії* / пер. з давньогр. А. Содомори та Б. Тена. Київ : Основи, 1993. С. 339–388.
4. Содомора А. До глибин людської душі. Евріпід. Трагедії. Київ : Основи, 1993. С. 5–20.
5. Euripides. Ausgewählte Tragödien. Zweites Bändchen. Iphigenie in Taurierland / rec. A. Nauck. Lipsiae : Druck und Verlag von B. G. Teubner, 1888. 141 s.
6. Kearns E. Euripides: Iphigenia in Tauris. Cambridge: Cambridge University Press, 2023. 320 p.
7. Kyriakou P. A Commentary on Euripides' Iphigenia in Tauris. Berlin; New York: De Gruyter, 2006. 504 p.
8. Parker L. P. E. (ed.) Euripides: Iphigenia in Tauris. Oxford: Oxford University Press, 2016. 496 p.
9. Wright M. Euripides' Escape-Tragedies: A Study of Helen, Andromeda, and Iphigenia among the Taurians. Oxford: Oxford University Press, 2005. 442 p.

Vynar S. M., Poluha S. M. AGON AS A COMMUNICATIVE MODEL OF DRAMATIC DISCOURSE IN GREEK TRAGEDY

This article is devoted to the study of agon as a communicative model of dramatic discourse in ancient (Greek) tragedy, based on Euripides' work "Iphigenia in Tauris". The relevance of this study stems from the need to rethink the traditional interpretation of the agon as a purely compositional or rhetorical element of dramatic structure and to reveal its discursive potential as a mechanism for organising the verbal interaction between characters. The aim of this article is to identify the functional characteristics of the agon and stichomythia as interrelated components of the communicative structure of ancient tragedy, as well as to clarify their role in the formation of conflict, the modelling of strategies of speech behaviour and the unfolding of the dramatic action.

Particular attention is paid to the analysis of agonal scenes, in which the verbal confrontation between characters is realised through argumentation, persuasion, the withholding of information, and the recognition and shifting of communicative roles. It has been established that the agon in Euripides' tragedies functions not only as a form of verbal duel, but as a universal model of dramatic communication that determines the logic of the conflict's development, the transformation of relationships between characters and the dynamics of the plot structure.

The artice demonstrates that stichomythia plays a significant role in the realisation of agonistic interaction, ensuring a high intensity of dialogue, a rapid exchange of lines, and creating the conditions for a successive shift in communicative initiative. Its use helps to heighten dramatic tension, brings to the fore the hidden meanings of utterances and reveals the psychological characteristics of the characters. The combination of agonal interaction with stichomythia forms a coherent system of verbal interaction, within which the conflict unfolds not only at the level of plot events, but also in the realm of clashing worldviews, moral principles and communicative strategies.

The findings provide grounds for considering the agon as one of the fundamental communicative models of ancient tragedy, combining the rhetorical and discursive dimensions of dramatic speech. The proposed approach broadens contemporary understanding of the communicative nature of Euripidean dramaturgy and outlines prospects for further research into the dramatic discourse of ancient literature within the framework of classical philology through the lens of contemporary discourse studies and pragmalinguistics.

Keywords: *agon, stichomythia, Greek language, classical philology, Greek tragedy, communicative model, discourse.*

Дата першого надходження статті до видання: 23.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 09.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026